

ΟΙ ΑΕΤΟΙ ΤΟΥ ΚΑΖΑΒΗΤΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ*

Ανδρέας Κ. Παπανδρέου

Όταν στα 1950 ανηφορίζοντας απ' το χωριό Σωτήρος Θάσου τις πευκόφυτες βουνοπλαγιές, για να φτάσω στη μονή του Αγίου Παντελεήμονα, σε κάποια στροφή αντίκρυσα ν' απλώνεται κάτω μακριά ο μικρός κάμπος του Καζαβητιού δίπλα στη θάλασσα μοιάζοντας με πίνακα ζωγραφικής, όπου τα χρώματα αμιλλώνταν σε ζωντάνια και παράξενη σύνθεση, λες κι είχαν βγει από χέρι διάσημου ζωγράφου ενός πίνακα νεκρής φύσης. Παρατήρησα μια λωρίδα γης ασπρόμαυρης και φθαρμένης, που μού 'κανε ζωηρή εντύπωση. Ρώτησα τους αγωγιάτες τι είναι τούτο το παράξενο σημάδι, που έσκιζε σ' ευθεία γραμμή τον καταπράσινο απ' τις ελιές κάμπο, και μ' απάντησαν: το αεροδρόμιο, το αεροδρόμιο που έφκιασαν οι Αγγλογάλλοι στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο. Δεν ήξεραν τίποτε περισσότερες πληροφορίες. Αργότερα οι χωρικοί στο χωριό Σωτήρος μου μίλησαν για αεροπλάνα και αερομαχίες των Αγγλογάλλων με τους Γερμανούς, για επιδρομές και για πτώσεις αεροπλάνων με συγκεχυμένο κι αβέβαιο τρόπο απ' ότι θυμούνταν οι γεροντότεροι. Κι όταν ετοιμαζόμουν να πάρω το καίκι για να γυρίσω στην Καβάλα, εκεί στη σκάλα Σωτήρος Θάσου, στο καφεενεδάκι που περίμενα, τότε υπήρχαν μονάχα κάτι λίγα σπιτάκια, όλως τυχαία συνάντησα ένα γέρο χωρικό απ' το Καζαβήτι (Πρίνος), που πάνω στη συζήτηση μου αποκάλυψε τον τόπο της καταγωγής του. Ήταν, λέει, απ' τα Κύθηρα, απ' το Τσιρίγο δηλαδή, αλλά χρόνια πολλά, απ' τα 1916 εγκαταστημένος στη Θάσο, όπου και ριζοβόλησε για πάντα φτιάχνοντας δικιά του οικογένεια. Η περιέργειά μου προχώρησε ακόμα περισσότερο και ρώτησα την κιτία που τον τράβηξε σε τούτα δω τα μέρη, τόσο μακριά απ' τις νότιες θάλασσες της πατρίδας του.

— Δεν ξέρει κανείς τη μοίρα του, παιδί μου. Ύπηρετούσα τότε τη θητεία μου. Κάτι ήξερα από μηχανές των καραβιών και με ρίξαν εδώ βοηθό μηχανικού στις μηχανές των αεροπλάνων στο αεροδρόμιο εκστρατείας του Καζαβητιού. Εδώ γνώρισα τη γυναίκα μου κι, όταν τέλειωσε ο πόλεμος, δε θέλησα να

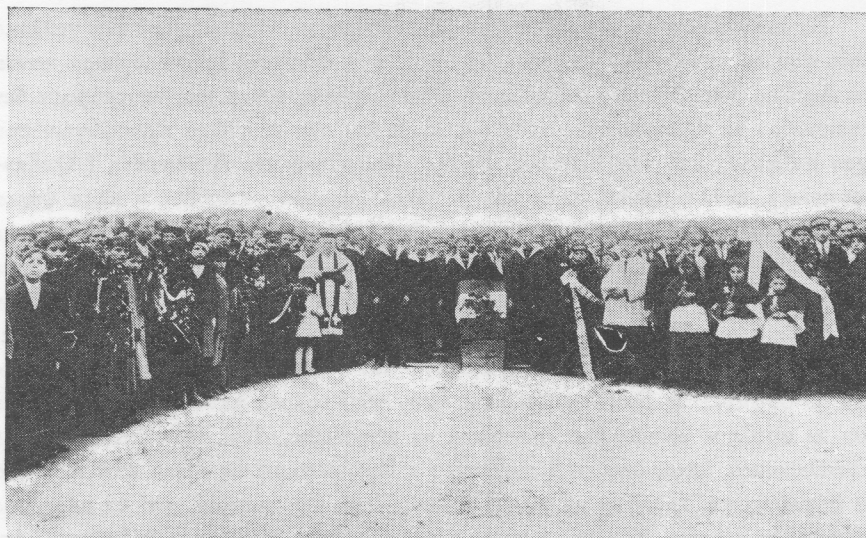
* Η εργασία αυτή πρωτοδημοσιεύτηκε στα ΧΡΟΝΙΚΑ της ΠΕΙΜ, τ. 4, 1980, σ. 27-28.

γυρίσω στην πατρίδα μου, ριζοβόλησα εδώ, έριξα πέτρα για πάντα κι εδώ θα πεθάνω, όπως κι έγινε.

Μια μέρα στο Πράβι τυχαία έμαθα από κάποιο Θασίτη μελισσοτρόφο πως λεγόταν Σπύρος Δημητρίου και πέθανε πριν λίγα χρόνια. Απ' αυτόν τον έξυπνο Τσιριγώτη έμαθα τότε πως στο αεροδρόμιο αυτό, που θεωρούνταν ναυτικό αεροδρόμιο, μια και τα ελληνικά αεροπλάνα αλλά και οι πιλότοι ανήκαν στο Ναυτικό, και οι αξιωματικοί ήταν αξιωματικοί του Ναυτικού, έφτασε τελικά στο φόρτε του Α' παγκοσμίου πολέμου να έχει 42 αεροπλάνα, αγγλικά και γαλλικά τα περισσότερα, αλλά και ελληνικά, όπως και δυο μοίρες ιταλικών αεροπλάνων διάφορων τύπων.

Μού 'πε τα ονόματα διάφορων αεροπόρων, που είχαν διακριθεί, αλλά αυτό που συγκράτησα ήταν μόνο του Μωραϊτίνη, του περίφημου αεροπόρου της εποχής εκείνης, που σαν να λέμε ήταν ο Ριχτχόφεν της Ελλάδας, που είχε άδοξο τέλος σε κάποια βουνοκορφή του Ολύμπου εκεί γύρω στα Χριστούγεννα του 1918. Απ' αυτόν τον γεράκο άκουσα και την ανεπίσημη εκδοχή του θανάτου του, πως, επειδή ήταν βασιλικός, όταν έφυγε απ' τη Θάσο και προσγειώθηκε στη Θεσσαλονίκη, για ν' ανεφοδιασθεί βενζίνη, οι Γάλλοι δέχτην του έβαλαν λίγη ζάχαρη μέσα σ' αυτή, μ' αποτέλεσμα ύστερα από λίγη ώρα, όταν πετούσε πάνω απ' τον Όλυμπο, να μπουκώσουν τα σωληνάκια της μηχανής, μια και η ζάχαρη στη βενζίνη δε λιώνει, και να συμβεί το μοιραίο ατύχημα. Αλήθεια ή ψέματα ένας Θεός το ξέρει. Πάντως ήταν κι αυτό μια διάδοση του πρακτορείου της αρβύλας, όπως λέγαμε στο Στρατό.

Αργότερα από θύμησες διάφορων, μια και το θέμα γύρω απ' αυτό το αεροδρόμιο μου κίνησε το ενδιαφέρον, έμαθα περισσότερα. Πραγματικά κατασκευάστηκε στα τέλη του 1916 και τελειοποιήθηκε αρχές του 1917. Ήταν μεγάλη σχετικά αεροπορική βάση για κείνη την εποχή. Ήδη προσγειωνόταν και απογειωνόταν αεροπλάνα από το 1916, τότε που είχε γίνει και το Μακεδονικό μέτωπο με την Άμυνα στη Θεσσαλονίκη. Ήταν το δεύτερο μετά το Μούδρο της Αήμνου αεροδρόμιο των Συμμάχων κατά των Γερμανών, που είχαν κι αυτοί αεροδρόμιο στη Δράμα, Ξάνθη και Δεδεαγάτς. Η μητέρα μου μου διηγόταν πως, όταν το Δ' Σώμα Στρατού έφευγε για το Γκέρλιτς και πολλοί Καβαλιώτες έμπαιναν στα εμπορικά πλοία και τραβούσαν για τη Νότια Ελλάδα, πολλές φορές γινόταν αερομαχίες πάνω από τα πλοία που έφευγαν μεταξύ αγγλικών και γερμανικών αεροπλάνων, που πολλές φορές έριχναν κι εκείνες τις μπόμπες που έμοιαζαν με μεγάλα μπουκάλια. Ήταν βλέπετε η εποχή που πρωτοεμφανιζόταν ένα καινούριο όπλο, που, όσο υποτυπώδες κι αν ήταν, δεν έπαυε να προκαλεί τρόμο στους ανθρώπους. Τα ελληνικά αεροπλάνα, που ήταν προσγειωμένα στο αεροδρόμιο αυτό, δεν ήταν παραπάνω από 8-10, δύο δηλαδή περίπου μοίρες, αλλά πολύ αξιόλογες, που πραγματικά αποσπούσαν πολλές



Κηδεία Γάλλου ναύτη στο Λιμένα. Γάλλος παπάς ψάλλει τη νεκρώσιμη ακολουθία, ενώ είναι παρατεταγμένο άγημα Γάλλων ναυτών.

(Από το αρχείο Κ. Χιόνη)

φορές το θαυμασμό των Αγγλογάλλων. Αρχηγός τους ήταν ο Αριστείδης Μωραϊτίνης, αντιπλοίαρχος του Πολεμικού Ναυτικού. Η αποστολή τους ήταν τότε κυρίως αναγνωριστική και λιγότερο βομβαρδισμού. Έλεγχαν την περιοχή από τη Δράμα-Παγγαίο-Θράκη μέχρι και το Τσανάκλε, όπου μερικές φορές εκτός από αναγνωρίσεις πραγματοποιούσαν και βομβαρδισμούς. Οι βόμβες που έριχναν ήταν βέβαια αστεία πράγματα μπροστά στις σημερινές ή του Β' παγκοσμίου πολέμου. Αλλά παρ' όλα αυτά προκαλούσαν δέος στον κοσμάκη. Στο τέλος του πολέμου έριχναν και βόμβες των 100 κιλών, όπως λέγαν, αλλά πολύ σπάνια. Μια τέτοια έριξαν στο Πράβι και, όπως μου διηγόταν αργότερα ο Δήμος Δημάδης, ο αλησμόνητος μετέπειτα δήμαρχος Ελευθεροπόλεως, που ήταν τότε παιδί, είχαν τρομοκρατηθεί Τούρκοι και Βούλγαροι. Πολλές φορές οι Γερμανοί τους έκαναν επιθέσεις και προσπάθησαν να καταστρέψουν τα συμμαχικά αεροπλάνα στη βάση τους, ιδιαίτερα νύχτα, όταν είχε σεληνόφως. Μια φορά κάτι πέτυχαν μάλιστα κι ανατίναξαν την αποθήκη πυρομαχικών. Τις άλλες όμως φορές δεν πέτυχαν τίποτα, γιατί τους έπαιρναν έγκαιρα μυρωδιά, τους κυνηγούσαν. Σε μια τέτοια αερομαχία έπεσε και ένα γερμανικό αεροπλάνο νύχτα στη θέση Μαυρόλακκος Καλλιράχης¹.

1. Συντρίμμια του αεροπλάνου σώζονται ακόμα, όπως με πληροφόρησε ο συμβολαιογράφος κ. Μαν. Μακαρίου.

Το αεροδρόμιο το τροφοδοτούσε με τρόφιμα και πυρομαχικά ένα γαλλικό πλοίο που λεγόταν «Μον Γκράπ», το οποίο στη συνέχεια έριχνε άγκυρα κοντά στο Λιμένα. Επειδή τότε μάζιζε τη Θάσο μεγάλη πείνα και τα τρόφιμα δεν επαρκούσαν να θρέψουν τους ντόπιους αλλά και την πληθώρα προσφύγων που είχαν μαζευτεί από την Καβάλα, Ξάνθη, Κομοτηνή και Δεδεαγάτς (Αλεξανδρούπολη), πολλά παιδιά αλλά και μεγάλοι ψάρευαν χταπόδια ή άλλα ψάρια και τα αντάλλαζαν με κονσέρβες και άλλα τρόφιμα με τους Γάλλους ναύτες του «Μον Γκράπ». Μάλιστα υπάρχει και το ανέκδοτο ή πραγματικότητα πως ένας Θασίτης από τη γύρω περιοχή, που το κρασί του είχε ξυνίσει και δεν πουλιόταν στους Γάλλους με ανταλλαγή τροφίμων, έριξε ζάχαρη σ' αυτό και το πωλούσε στους μαύρους Σενεγαλέζους σαν γαλλικό με το όνομα «Μαρσίλια». Ο συμπολίτης Βασίλης Σούλτος ήταν τότε νεαρός και με μια βάρκα είχε πάει κι αυτός ν' ανταλλάξει χταπόδια με κονσέρβες. Και τότε έγινε το εξής καταπληκτικό, όπως μου το διηγήθηκε: «Ήμουν ακριβώς κάτω από το πλοίο και έκανα τα παζαρέματα με τους Γάλλους, όταν από μακριά, απ' τα μέρη της Κεραμωτής και του Νέστου, ακούμε έναν παράξενο βόμβο και βλέπουμε κάτι σαν μέλισσες στον ουρανό, πέντε τον αριθμό, να προχωρούν αργά κατά το μέρος μας. Ήταν τα γερμανικά Φώκερ Βούλφ με τον παράξενο θόρυβο των μηχανών τους. Δεν άργησαν πολύ και μας πλησίασαν έτοιμα να ρίξουν τις μπόμπες τους. Το αίμα είχε παγώσει στις φλέβες μου, γιατί βρισκόμουν κάτω απ' το πλοίο. Οι Γάλλοι τα έχασαν κι αυτοί και άκουγε κανείς ένα πανδαιμόνιο από ακατάληπτες κραυγές. Αλλά τότε έγινε το θαύμα, κανείς δεν το κατάλαβε. Πότε ήρθε ο από μηχανής Θεός και μας έσωσε, δεν το πήραμε μυρωδιά. Γιατί ο από μηχανής Θεός ήταν τρία αγγλικής κατασκευής αεροπλάνα τύπου Φάρμαν, που είχαν ήδη απογειωθεί από το κοντινό αεροδρόμιο του Καζαβητιού και σαν ευέλικτα μεγάλα κουνούπια ορμούσαν στις βαριές γερμανικές μέλισσες, που είχαν αρχίσει να κάνουν γύρους πάνω απ' το γαλλικό καράβι. Και πραγματικά οι μηχανές των αγγλικών αεροπλάνων σε σύγκριση με των γερμανικών είχαν το χαρακτηριστικό ήχο του κουνουπιού που σφυρίζουν τα φτερά του στην ήρεμη νύχτα. Ε, λοιπόν ήταν ένα τρομαχτικό και καταπληκτικό θέαμα εκείνη η αερομαχία. Μόλις πήγαιναν να ρίξουν τις μπόμπες οι Γερμανοί, απάνω τους τ' αγγλικά σαν κοράκια. Τελικά δυο γερμανικά έπεσαν σαν πατσαβούρες, ενώ τ' άλλα μ' ελιγμούς απομακρύνθηκαν για τις βάσεις τους. Το γαλλικό πλοίο πάντως σώθηκε και μπόρεσε να ξεφορτώσει τις σοκολάτες, το γάλα και το ... κακάο για τους Αγγλογάλλους, που δεν είχαν σκοπό να μειώσουν το σιτηρέσιό τους από ... βιταμίνες. Είπαν αργότερα πως το σμήνος εκείνο το διοικούσε ο Μωραϊτίνης. Ανεξάρτητα αν ήταν αλήθεια ή όχι, ο κοιλαράς Γάλλος Λιμενάρχης του Λιμένα, όταν έβλεπε να περνά κανένα αεροπλάνο από πάνω του, συνήθιζε να φωνάζει: Μπραβό Μωραϊτίνης».



Αναμνηστική φωτογραφία από την τελετή των αποκαλυπτηρίων του Ηρώου των πρώτων Ελλήνων αεροπόρων που έπεσαν κατά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Διακρίνονται ο τότε δικηγόρος Μαν. Μακαρίου, ο συμβολαιογράφος Μαργ. Προέδρου, ο ιατρός Ευντ. Λαμπίδης ο ιατρός Γ. Βασιλικός, ο ιατρός Θ. Παπαδημητρίου, ο ιατρός Κ. Αγγελούδης κλπ.

(Από το αρχείο Μαν. Μακαρίου)

Άλλος διάσημος Έλληνας αεροπόρος της Θάσου ήταν και ο Σπύρος Χάμπας, που οι κάτοικοι του Πρίνου του έχουν αφιερώσει και μια οδό. Ο Χάμπας αξιωματικός του Ναυτικού κι αυτός μια φορά τον έριξαν οι Γερμανοί σ' αερομαχία στα έλη της Κεραμωτής. Ο πολυβολητής του κατά την πτώση του σκοτώθηκε αλλ' αυτός κατόρθωσε, μολονότι τραυματισμένος στο πόδι, να κολυμπήσει και να περάσει απ' τη στεριά της Κεραμωτής στη Θάσο. Ατυχώς όμως, ύστερα από λίγο καιρό σε μια αναγνωριστική επιδρομή στο Τσανάκαλε τα εχθρικά πυροβολεία τον έριξαν και κανείς δεν έμαθε για την τύχη του πια.

Στις 14 Απριλίου 1957 η κοινότητα Πρίνου Θάσου τίμησε όλους τους πεσόντες Έλληνες αεροπόρους και τους ανήγειρε μνημείο εκεί κοντά στην παραλία, μερικές εκατοντάδες μέτρα μακριά απ' εκεί που βρισκόταν το αεροδρόμιο. Ήταν μια δίκαιη απότιση φόρου τιμής σ' αυτούς τους αετούς, που είχαν την απύθμενη τόλμη ν' ανεβαίνουν σε κείνα τα ιπτάμενα φέρετρα, για να υπερασπίσουν την ανεξαρτησία και την ακεραιότητα αυτής της ματοβαμένης γης που λέγεται Μακεδονία.